

BATI EDEBİYATINDA

BELLEK

GEDÄCHTNIS IN DER WESTLICHEN LITERATUR
LA MÉMOIRE DANS LA LITTÉRATURE OCCIDENTALE

MEMORY

IN WESTERN LITERATURE

3

CİLT/VOL.

BATI EDEBİYATINDA BELLEK // CİLT/VOL. III

EDİTÖRLER

EMEL ÖZKAYA

AHMET YILMAZ

BEKİR ZENGİN

TÜLÜNAY DALAK

HAMZA KUZUCU

BATI KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATLARI ARAŞTIRMALARI

EDİTÖRLER

E. ÖZKAYA
A. YILMAZ
T. DALAK

B. ZENGİN
H. KUZUCU

ISBN 978-605-4561-86-5

9 786054 561865

BATI KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATLARI ARAŞTIRMALARI

BATI EDEBİYATINDA
BELLEK

CİLT III

BATI EDEBİYATINDA BELLEK CİLT 3

Editör: Emel ÖZKAYA, Ahmet YILMAZ, Bekir ZENGİN, Hamza

KUZUCU, Tülünay DALAK

ISBN: 978-605-4561-86-5

Birinci Baskı: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2018, Sivas

Anahtar Kelimeler: Bellek, Edebiyat, Memory

Birinci Baskı, xiii + 561 s. 16 cm x 23,5 cm

Kaynaklar var, Dizin yok.

Kapak Tasarımı: Murat ERCAN

Mizampaj: Murat ERCAN

İç Düzenleme: Murat ERCAN

Baskı: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası

© Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları

BATI KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATLARI ARAŞTIRMALARI

BATI EDEBİYATINDA BELLEK

CİLT III

Editörler:

**Emel ÖZKAYA
Ahmet YILMAZ
Bekir ZENGİN
Hamza KUZUCU
Tülünay DALAK**

Birinci Baskı

Sivas 2018

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları

BATI EDEBİYATINDA BELLEK
MEMORY IN WESTERN LITERATURE
LA MÉMOIRE DANS LA LITTÉRATURE OCCIDENTALE
GEDÄCHTNIS IN DER WESTLICHEN LITERATUR

Editörler:

Doç. Dr. Emel ÖZKAYA
Doç. Dr. Ahmet YILMAZ
Doç. Dr. Bekir ZENGİN
Dr. Öğr. Üyesi Hamza KUZUCU
Dr. Öğr. Üyesi Tülünay DALAK

ÖNSÖZ

Bireylerin geçmişlerini keşfetmesi, kim oldukları algısını önemli ölçüde belirler. Belirli bir zaman ve mekânda gerçekleşen deneyimler bellekte yerini alır. Bireysel ve toplumsal ilişkiler, belleğin oluşmasında vazgeçilmez bir rol oynar. Küreselleşme sürecinde, bireylerin ve toplumların belleklerindeki anıları kurgulaması, kimliklerini koruma ve özlem kavramlarına duydukları ilgiden kaynaklanmaktadır.

Uluslararası Batı Kültürü ve Edebiyatları Araştırmaları Sempozyumunun beşincisi 4-6 Ekim 2017 tarihleri arasında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde, Edebiyat Fakültesi'nin Mütercim-Tercümanlık, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Fransız Dili ve Edebiyatı, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümleri tarafından ortaklaşa düzenlenmiştir. Ana teması “Bellek” olan bu bilgi şölenine yurt içi ve yurt dışından 223 değerli öğretim üyesi katılmıştır. Belleğin yazın, dil, toplum ve çeviri alanlarında etkisini ele alınarak, İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak yazınsal metinlerdeki dilsel ve kültürel etkileşimlerin incelendiği, 3 cilt halinde hazırlanan bu kitaplarda batı kültürü ve edebiyatlarına ait çok sayıda makale bulunmaktadır.

5. Uluslararası Batı Kültürü ve Edebiyatları Araştırmaları Sempozyumunda, belleğin edebi, kültürel ve bilimsel olarak ele alınmasının nedeni, geçmişteki hatıraların yaşanan şimdiki zamanda nasıl ve neden anımsandığını ortaya koymaktır. Bellekteki anılar ancak hatırlandığında, yeniden anlatıldığında anlam kazanır. Bellekteki anıları

yeniden hatırlamanın etkileri ve sonuçları bilgi şölenine katılan değerli hocalarımız tarafından çok yönlü olarak ele alınmıştır. Sempozyumda, Oxford Üniversitesi'nden Prof. Christine Gerrard, Nice Sophia Antipolis Üniversitesi'nden Prof. Michael Oustinoff iki ana konuşmacı olarak yer almıştır.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi olarak, 200'ün üzerinde katılımcıyla düzenlediğimiz BAKEA V. Uluslararası Batı Kültürü ve Edebiyatları Araştırmaları Sempozyumunda, verdikleri destek ve gösterdikleri yakın ilgi nedeniyle Üniversite Rektörümüz Prof. Dr. Alim Yıldız, Rektör Danışmanı Prof. Dr. Recep Toparlı hocalarımıza, Edebiyat Fakültesi Dekanlığına, Düzenleme ve Bilim Kurulundaki hocalarımıza, Araştırma Görevlisi arkadaşlarımıza ve sevgili öğrencilerimize en içten teşekkürlerimizi iletiyoruz.

Doç. Dr. Emel ÖZKAYA
Düzenleme Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: LEO MALET’NİN *DU RÉBECCA RUE DES ROSIERS*
ADLI ROMANINDA BELLEK, İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE
YAHUDİLER.....1

AHMET ÖZKAN

BÖLÜM 2: KAYIP ÇOCUKLUK PEŞİNDE: MURATHAN
MUNGAN’IN 'PARANIN CİNLERİ' İLE 'HARİTA METOD
DEFTERİ’NDE BELLEK, DIŞAVURUM VE MARCEL PROUST İLE
YAKINLIK.....22

AHMET YILMAZ

BÖLÜM 3: ALEXANDER KLUGE’NİN “EIN BLAUER MONTAG”
ÖYKÜSÜ BAĞLAMINDA KÖTÜMSER BİR “OLMAYANA ERGİ”
ÇIKARIMI.....51

ALİ OSMAN ÖZTÜRK

BÖLÜM 4: HOMEROS’UN *ODYSSÉEIA*’SINDA BELLEK VE
ANIMSAMA 78

AYŞEN SİNA

BÖLÜM 5: GİORGİO BASSANİ’DE BELLEĞİN TEMEL
UNSURLARI.....98

BARIŞ YÜCESAN

BÖLÜM 6: FEDERIGO TOZZI: BELLEK, EDEBİYAT VE
KATHARSİS RICORDI DI UN IMPIEGATO.....115

BÜLENT AYYILDIZ

BÖLÜM 7: BORGES'İN *ÖLÜMSÜZ* ADLI ÖYKÜSÜNDE
KURGUSAL EVRENDE ZAMAN-MEKÂN VE BELLEK
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ.....143

BURCU TEKİN

BÖLÜM 8: MARGUERİTE DURAS'NIN *ACI* BAŞLIKLİ
ANLATISINDA BİREYSEL BELLEK AKTARIMI.....160

ÇAĞRI EROĞLU

BÖLÜM 9: LA MAUVAISE MÉMOIRE DANS L'ŒUVRE
INTITULÉE *FIN DE PARTIE* DE SAMUEL BECKETT 176

ECE YASSITEPE AYYILDIZ

BÖLÜM 10: LÉON DENİS VE RUHSAL BELLEK ÜZERİNE.....190

ELİF ÖNDEŞ

BÖLÜM 11: ROLE CREATIF DE LA MEMOIRE CHEZ PROUST ET
CHEZ HISAR.....204

EMEL ÖZKAYA

BÖLÜM 12: MEMOIRE DE L'ESCLAVAGE ET LA LIBERTE
DANS DEUX ROMANS DE JACQUES-STEPHEN ALEXIS 235

ESRA BÜYÜKŞAHİN

BÖLÜM 13: MİLAN KUNDERA'NIN *BİLMEMEK* ADLI ROMANINDA YİTİK GEÇMİŞ VE ŞİMDİ ÇATIŞMASININ AİDİYET SORUNSALINA ETKİSİ 253

FATİH AYNACI

BÖLÜM 14: ALAIN ROBBE GRILLET'NİN “*DJINN UN TROU ROUGE ENTRE LES PAVÉS DISJOINTS* ” ADLI ROMANINDA YANILSAMALI YOLCULUKLAR YA DA BELLEĞİN LABİRENTİNDE 271

FATMA KABA

BÖLÜM 15: BİREYSEL BELLEKLERİN ÖZGÜRLÜKLERİ TOPLUMSAL BELLEKLERİN OLUŞUMUNDA EDEBİYATIN ROLÜ.....286

FÜSUN BİLİR ATASEVEN

BÖLÜM 16: SPUREN DES KRIEGES AUF DEN KINDERN IM WERK "NICHT WEINEN LI" VON ELSE GÜNTHER 304

HALİME YEŞİLYURT

BÖLÜM 17: GEORGE ORWELL'İN *BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT* VE YEVGENİ ZAMYATİN'İN *BİZ* ROMANLARINDA BELLEK-KİMLİK-NOSTALJİ VE DİSTOPYA 317

HANDE ALTAR

BÖLÜM 18: TÜRKÇE ÇEVİRMENLER SÖZLÜĞÜNE YÖNELİK İLK FAALİYETLER.....339

**ALAIN ROBBE GRILLET’NİN “DJINN UN TROU ROUGE
ENTRE LES PAVÉS DISJOINTS ” ADLI ROMANINDA
YANILSAMALI YOLCULUKLAR YA DA BELLEĞİN
LABİRENTİNDE***

Fatma KABA**

Giriş

Fransız Yeni Roman akımının en önemli isimlerinden Alain Robbe-Grillet, edebiyatın “klasik roman” yazım biçimini tamamıyla değiştirerek, kurgusu çok daha ustaca planlanmış bir roman tekniği geliştirmiştir. Eleştirmen Allemand’ın da (1997) belirttiği gibi, Robbe-Grillet için “doğruluk anlatının ne önceden var olan bir şemaya uyması, ne de günlük olaylara sadakatidir, doğruluk metni doğuran bellek kayıplarını hesaba katmaktır”. (s. 22).¹ Bellekte gün yüzüne çıkan küçük parçaların bir araya gelmesiyle metin oluşur. Bu sebepten dolayı anlatı

---

* Bu çalışma 5.Uluslararası Bakea sempozyumunda, Alain Robbe Grillet’ nin “Djinn un trou rouge entre les pavés disjoints” Adlı Romanında “Yanılsamalı Yoculuklar” adıyla sunulmuştur. Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi, BAP projeleri tarafından desteklenmiştir

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, fkaba@pau.edu.tr

¹ Bu incelemeye konu olan Alain Robbe-Grillet’ nin “Djinn, un trou rouge entre les pavés disjoints” adlı eser ile diğer Fransızca kaynak metinlerden yapılan alıntılar tarafımızdan çevrilmiştir.

metin akışı içinde şekillenir; önceden var olan bir kurgu ya da bir gerçeklik üzerinde temellenmez. Hatırlamalar roman kurgusunun ilerleyişini belirler.

Bu yeni roman tekniği, yazarı görünen ve bilinenden farklı olanı yazmaya iterken, okuru da bu derinlikleri keşfetmeye yönlendirmektedir. Artık, okur için de yeni bir dönem başlamış; okur kurgunun gözlemcisi ve bütünleyicisi haline gelmiştir. Başka bir deyişle, metne dahil olmadan ve parçaları bir araya getirmeden yapılan bir okuma yöntemi metin anlaşılabilirliğini imkânsız kılmaktadır. “Çünkü günümüzde yazar okuru bir yana itmek, umursamamak şöyle dursun, tersine, mutlaka onunla buluşmak ihtiyacını duyuyor, hem de bu buluşmanın etkili, bilinçli ve yaratıcı olmasını bekliyor” (1981b,s.81) diyor Robbe-Grillet “*Yeni Roman*” adlı yapıtında.

Alain Robbe-Grillet'nin bu tekniği en iyi ortaya koyduğu romanlarından biri “*Djiin un trou rouge entre les pavés disjoints*” adlı romandır. "Kitabın ilk basımı 1981'de Amerika'da *Le Rendez-vous* [Randevu] başlığıyla gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl yapılan Fransa basımından ise dilbilgisi kitabı olmaya yönelik bölümler çıkarılmış, onun yerine bir öndeş ve sonsöz eklenmiştir" (Güzelyürek Çelik ve Arslan Özcan, 2017,s.45). Roman tıpkı bir aysbergin görünmeyen derinliklerine gizlenmiş bir gizeme sahiptir. Her keşif kişiyi bir adım öteye götürürken, beraberinde pek çok soruyu doğurmakta; bu durum da, bütünselliği yakalamaya dönük çabaları okur açısından güçleştirmektedir. Yazarın okuru da aynı serüvenin içine sürüklediği ve

dönüşsellik eksenine üzerine kurgulanan roman, kişiyi zamansal ve mekânsal düzeyde hep başa döndürmekte ve tekrar yaşanmışlık, yeniden yaşanmışlık duygusunu hissettirmektedir. Bu durumu Roland Barthes (1964) Alain Robbe Grillet'nin “Romanları her zaman başlangıçtaki kimliğine kilitleniyor” (s.103) diye yorumlar. Zihnin derinliklerinde yatan yanılsamalarla dolu bu iç yolculuk, bellek üzerinden “hatırlama” ve “yeniden hatırlama” örgüsü üzerine kısır bir döngü içine girerken, kişinin geldiği nokta kendi toplumsal ve bireysel gerçekliğinin dışında bir yere varmamaktadır. Jan Assmann'nın (2015)“*Kültürel Bellek*” adlı yapıtında söylediği gibi, “ Her bağlayıcı yapının temel ilkesi tekrarlama. Böylece olaylar dizisinin sonsuzda kaybolması önlenir ve bir ortak “kültürün” unsurları olarak, tanınabilir ve hatırlanabilir örneklere dönüşmesi sağlanır” (s.23). Böylece, geçmişin ancak kendisiyle ilişki içinde olduğunda var olabileceği; geçmişin ancak hatırlanarak yeniden kurulacağı fikri öne çıkmaktadır. Geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zaman eksenlerinin iç içe girdiği Alain Robbe-Grillet'nin bu sıradışı romanında yer alan tüm veriler, gerçeklik arayışı yolculuğunda, bu açıdan ciddi bir “bellek” sorunsalını ortaya koymaktadır.

1.1 Yok Olmuş Kimlikler

XX.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan “tüketim toplumu”nda insanı çepeçevre kuşatan nesnelere adeta insandan bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bu bağlamda, kişiler özerkliklerini kaybetmiş, “prototip” olma yönünde evrimleşmişlerdir.

Böylesi bir köksüzlük ve aidiyetsizlik, kişileri bir kimlik, bir benlik arayışı yolculuğuna sürüklerken, seri üretimin yaygınlaşması onları birer mekanik varlık haline dönüştürmüştür. “Robbe-Grillet’deki yenilik, roman tekniklerinde inkârı sürdürmektir (biçim karşıtlarının, hakkında herhangi bir fikir sahibi olmadıkları bir sorumluluk söz konusudur burada). O halde en azından eğilim olarak Alain Robbe-Grillet romanında, tarih, öykü, insanların ruh halini gerekçelendirme ve nesnelere göstergeleri reddedilmektedir” (Barthes, 1964, ss.101-102).

Robbe-Grillet’in “*Djinn*”i, “insan”ın endüstriyel dünyanın bir ürünü gibi görülmesi olgusunu çok çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Romanın karakterleri silikleşmiş karakterlerdir. Kim olduğunu bilmeyen kişiler belleklerini zorlayarak bir benlik arayışı içine düşerler. Vareille’in (1981) belirttiği gibi “Bir Robbe-Grillet kahramanı için bilmek hatırlamaktır ya da en azından yeniden bilmektir. Hiçbir şey hiçbir zaman kendi içinde tümüyle yeni değildir.” (s.32). Bazen mekânlar, bazen nesnelere ya da içine düşülen durum onların kim olduklarına dair ufak hatırlatmalarda bulunsa da, hiçbir ipucu kafalardaki karışıklığı gidermek, sorgulamaları bitirmek için yeterli olmayacaktır. Romanın başından sonuna kadar bu belirsizlik hüküm sürmektedir. Ancak verilen küçük ipuçlarının çok iyi anımsanması ve bir araya getirilmesiyle belirsizliğin seviyesi azalmakta ve kişilerin kimliklerine ilişkin küçük fikirler ortaya çıkmaktadır. Geçmişlerine dair hiçbir ayrıntı verilmezken, metin içindeki göndermeler kimi zaman aydınlatıcı olabilmektedir. Bu yöntem hem roman kurgusunu sürekli başa döndürmekte, hem de okuru sürekli geçmişi düşünmeye zorlamaktadır.

Bir başka deyişle, romanı algılamak, anlamak ve yorumlamak, hem roman kahramanı, hem de okur için geçmişe tekrar dönmekle ve geçmişî hatırlamakla mümkün kılınmaktadır. “Robbe-Grillet’in bütün eserlerinde ana kişi görünürde hep başlangıç noktasına geri götüren dönüşsel bir döngü izlemektedir ” (Morrissette,1963, s.37).

Roman öyküsü, anlatıcının iş görüşmesi için geldiği bir hangarda başlar. Yanılsamalar daha romanın başında kendini gösterir. Anlatıcı Boris’in, burada yaptığı gözlemler şaşkınlıklarla doludur; giriş katında Djinn diye düşündüğü kişi bir mankenken, manken diye düşündüğü kişi ise Djinn’dir. Boris’in tanıştığı Laura da tıpkı Djinn gibi görünmektedir; ancak, bu kişileri de Jane Frank’a benzetir. Boris tanışma için yaptığı hamlelerde yanılır ve şaşırır; yani zihnindeki, belleğindeki imgeyle, düşünceyle, gerçekte var olan çelişir. Bu yanılsamalar tekrarlanır. “ Bir an, aynı sahne sanki bir aynada tekrar yansıyormuş duygusuna kapıldım. Karşımda, dört beş adım uzağımda aynı kişi, dik yakalı yağmurluğu, siyah gözlükleri ve kenarı alnını kapatan fötr şapkasıyla öylece duruyordu, yani, ilkinin aynısı, aynı boyda ikinci bir manken...Bu sahte balmumu heykeli gerçek bir kadındır” (Robbe-Grillet, 1981a,s.16). Bu kafa karışıklığı ertesi gün de devam edecektir. Bir gün önce Djinn’i gördüğü yerde bu sefer, öldürülmüş mankeni yerde uzanır halde görünce, geçmişe geri döner anlatıcı. Bu birbiri içine girmiş sahneleri ayırt etmeye çalışır. Mankenin giriş katında, Djinn’in de üst katta olduğundan emindir. Karmaşa ve şaşkınlığa bir kez daha yenilenir. Gerçekte, anlatıcı belleğinin Djinn ve manken sahneleri konusunda kendisini yanıltıp yanıltmadığından emin olamayacaktır. Anlatıcı bu durumu şöyle

sorgulayacaktır. “öldürülmüş manken tam da bir gün önce kendisiyle kısa bir görüşme yaptığı Djinn’nin olduğu yerde yatıyordu. Simon eğer şimdi ard arda gelen Djinn ve manken sahnesini karıştırmıyorsa, mankeni giriş katında gördüğünü çok iyi hatırlıyordu.” (Robbe-Grillet, 1981a, s.84).

İş görüşmesi esnasında kişiler karmaşasına eklenen diğer isimlerden bir diğeri de Laura’dır. Laura toplumda değişen kadın imgesinin de bir sembolüdür. Anlatıcının belleğinde hem mankenle olan benzerliğinden, hem de silahıyla olan tehditkâr görüntüsünden dolayı kadınların ne kadar da değiştiği fikri, ortaya konur. Çünkü “Gerçekte kızlar eskisi gibi değil, gangsteri oynuyorlardır...” (s.18). Bu ilginç iş görüşmesinde, insanların değiştiğine dair vurgular aralıksız yapılır. Zihinde var olan alışagelmış kavramlar altüst olur. Kişiler öylesine mekaniktirler ki, bir robotla özdeşleşirler ya da cinsiyetlerine ilişkin ayırt edici özellikleri neredeyse ortadan kalkar ve yerini erdişi (androgine) bir kimliğe bırakır. Bütün bunlara fantastik durumlar da eklenir, tıpkı Djinn’nin anlatıcıya “kalabalığın içinden görünmez bir biçimde geçmeniz gerekiyor” dediği gibi (s.14). Anlatıcı bu konuyu da yine bellek üzerinden hatırlama tekniğini kullanarak verir: “birden unuttuğum görünmez olmak fikri belleğimde su yüzüne çıktı”(s.21) . Sadece görünmez olan fantastik değildir; aynı şekilde öldüğü söylenen kişilerin de romanda yeniden hayata dönmesi ya da varlıklarının hissettirilmesi kafaları karıştıran, zihinleri yoran konulardan biridir: “Dün yine ölmüştü” (s.33). “ O gerçekten öldü mü? Tabii ki, denizde öldü. Hayaleti daha önce çalıştığı bu kafede servis yapmak için yeniden geliyor.” (s.45).

Simon'un, "Hala babasını düşündüğümü nereden tahmin etti" (s.37) sorusu da kişilerin başkalarının zihninden geçen şeyi okuma yetenekleri olduğu ortaya koymaktadır.

Djinn (manken-kadın –androjin-Jan Fank) görüşmesinde anlatıcığı Gard du Nord'a gitmek üzere görevlendirir; bu gizli bir görevdir ve romanın konusunu da bu serüven oluşturmaktadır. Alain Robbe-Grillet kişilerinin zihin bulanıklığı ve görev saplantısını şöyle tanımlar. "Benim romanlarımda her şeyi tasvir eden bir insandır, ama insanların en tarafsız, en az bağısızdır: Sık sık görüşünü değiştirecek, sayıklamaya varan düşler kuracak kadar tutkuyla ve inatla serüvene bağlanmıştır" (Robbe-Grillet, 1981b: 47). Simon'un zihninde de her aşamada bu görevi yerine getirme arzusu yatar. Karşısına çıkan her engel görevi geciktirirken, zihninde de belirli bir kaygı uyandırmaktadır. Kendi kendine şöyle sorgular: " Aynı sorun, ama Djinn'nin hatırası birden beni sardı, yeniden şiddetli bir umutsuzlukla doldu içim. Şu anda saat yedi buçuğu geçti. O halde iş bitti... başarısızlıkla bitti" (Robbe-Grillet, 1981a,s.33).

Serüven boyunca neler olup bittiğini anlayamamaktadır Simon. Özellikle kör kılığına girdiğinde, bir tür sersemlik haliyle " bundan böyle ne yaptığımı, başıma ne geldiğini, nereye doğru yola çıktığımı anlayamıyorum" (s.59) der. Bu durum sıklıkla tekrarlanır. Bir türlü olayların akışına ilişkin zihnini toparlayamaz. İlginç bir biçimde anlatıcı durumunun, farkındadır ve kendi keline bunu çok iyi tanımlar: " Düşüncelerimi toparlamakta zorlanıyorum. İçine düştüğüm karanlık

uyanışımı daha da korkunç kılıyor ve onu daha da belirsizleştiriyor. İçinden çıktığımı hayal ettiğim bu uyku halimin daha da derinleştiği izlemine kapılıyorum. Zamanın ne olduğu hakkında da en küçük bir fikrim yok.” (s.66). Hayal görmek ve rüyada olmak duygusunun iç içeliğini Maurice Halbwachs’ın da eserinde “Tamamen uyanık haldeyken, rüya görmek ile hatırlamak arasında ince bir fark dışında neredeyse hiçbir şey görülmez” (2016,s46) diyerek bu durumun iç içeliğini desteklemektedir. Kişi gerçekten de bir türlü olup biten konusunda bir berraklığa ulaşamaz. Anlatıcının kafasındaki karışıklık, hem zamanın belirsizliği, hem de mekânın karanlığı bir arada verilerek daha da derinleşir.

1.2 “Labirentik” Mekânlar:

Romanda mekânlar da, karakterlerin kafa karışıklığını destekler biçimde tanımlanmıştır. Tekrarlara dayalı bir yöntemle betimlenen yerler ve yollar, anlatıcının da vakıf olmadığı, metin içinde yer alan yönlendirmeler ve hatırlamalar yardımıyla şekillenmektedir: “Mekân Sartre’ın « Gizli Oturum »u (« Huis-Clos ») ya da pikaresk bir öykünün geniş dünyası değil, kişinin bitimsiz bir arayış içinde kaybolduğu bir labirenttir” (Ouellet, 1972,s.10). Genellikle mekânlar loştur; aydınlatıcı öğeler, sokak lambaları ya da şamdanlardır. Bu aslında berrak olmayan bir belleğin de mekândaki yansımasıdır.

Hedef nokta olan, Gard du Nord’a gitmek için kat edilecek bütün yollar belirsizliklerle doludur. Anlatıcı sürekli bir yerden başka bir yere

sürüklenir ve içinde bulunduğu durumu sorgular. İlk olarak ona bir öğrenci gideceği yolu gösterir “Burada ne aradığımı bilmiyorum. Kafamda olup biteni özetlemeye çalışıyorum: sahte bir tıp öğrencisi, benim gitmek niyetinde olmadığım bir yolu bana işaret etti” (Robbe-Grillet, 1981a, ss.36-37). Yol üzerinde beklenmedik pek çok şaşırtıcı olayla karşılaşır anlatıcı. Özellikle de, onu kör kılığına sokup elinden tutacak olan, öldükten sonra yeniden dirilen, küçük erkek çocuğu Jean ve zamanla kendi kızını olduğunu öreneceği Jean’ın kız kardeşi Marie ile karşılaşır. Sanki bütün kurgu belleğinin derinliklerinde gizli olan kendi kimliğini keşfetmek üzerine kurulmuştur. İçine sürüklendiği durum hep aydınlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Gittiği mekânlar imgeler düzeyinde yeniden aklına gelir ve metin içinde aralıksız tekrarlanır. “ Dağılmış belleğinde nereden gediğini bilmediği yeni bir imge ansızın uyanır: kaldırım taşları bozulmuş, eski iki sokak lambasıyla aydınlatılmış uzun kıvrımlı bir yol...” aklına gelir (s.82). Genellikle bütün bu mekânlarda Simon’a rehberlik eden, kör taklidi yaptığında elinden tutan küçük bir erkek çocuğudur. Simon bu yerleri hatırlayabilmek için belleğini zorlar. Bazen hatırlamayı başarırken, bazen de karıştırmaktadır. “Simon Terkedilmiş atölyeden çıktıktan sonra kahve içtiği kafeyi tekrar hatırlar.” (s.86). Ama tekrar gördüğü bir yol için “ daha önce mutlaka en az bir kez ya da birkaç kez geçtiğim izlenimine kapılıyorum sadece” der (s.100). Ya da bazen “ Başka sokak adıyla karıştırıyor olmalıyım” (s.94) diyerek yaşadığı karmaşayı ortaya koyar. Gördüğü yerler birer hayali görüntü gibidir zihninde; şöyle der: “Bu evi hayal meyal hatırlıyorum, bazısında benimde içinde yer aldığım olayları da... Ama bunlar ne

zamandı?” (s.104) diye kendi kendine sorarak, olay-mekân-zaman örgüsünden olay ve mekânı hayali bir şekilde hatırlamakta, ancak zamana ilişkin bileşeni sorgulamaktadır.

Örneğin evle ilgili bu imgeler belleğinde aniden canlanır: “ Dün akşam ne yapmıştım? Hatırlayamıyorum... Caroline‘i gardan almam gerekiyordu... Birden zihnimde bir imge uyandı, ama hiçbir şeyle ilintileyemiyordum. Eski evlerin çatı katına konan, birbirinden kopuk kötü durumda mobilyalar ve yatak demirleriyle donanmış büyük bir evdi.” (s.134) şeklinde sorgular ve hatırlama çabaları içine düşer. Ancak bazen ya hiç hatırlayamaz ya da hatırlasa bile, parçaları birleştiremez.

Özellikle kör taklidi yaptığındaki karanlık ve belirsizliği durumu en iyi şekilde özetlemektedir. “ Aynı zamanda kendimi içine mahkum ettiğim ve bir tür haz duyduğum karanlık, uyanıklığımdan beri içinde debelendiğim zihinsel bulanıkla uyuyor...” (Robbe-Grillet, 1981a,s.98). Burada yaptığı şey, aynı karanlık mekanlarda, zihin karmaşası içinde debelenmekten başka bir şey değildir. İçinde bulunduğu çevre yaşadığı bellek bulanıklığının tamamlayıcı bir ögesidir.

Anlatıcı Simon kör kılığına girdiğinde de, belleğindeki yer duygusu onun sadece kısa bir yol almasına müsaade edecektir: “ Belleğinde çevresindeki yerler var olduğu sürece fazla zorlanmadan yol alabiliyor .... Yirmi adımın sonunda kendini çevreleyen engeller konusunda herhangi bir fikri olmuyor” (s.91). Ancak belleğinde var olan bilgi kadar kendini biliyor, buluyor; belleğindeki bilgiler azaldığı anda kontrolü elden kaybediyor.

Romanın sekizinci ve son bölümünde anlatıcı değişir; bu yeni anlatıcı bir kadın karakterdir ve daha önceki anlatıcımız Boris (Simon) de onun arkadaşı konumundadır artık. Yeni anlatıcı da Gar du Nord'a gelecek treni karşılamakla sorumludur. Anlatıcı ve Simon yola koyulurlar. Simon anlatıcıya gidilen yollara ve kişilere ilişkin daha önce yaşadığı gizemli olayları anlatmak için zihnini zorlar. “Sonra yola koyulduk. Simon geçtiğimiz yollar ve karşılaştığımız insanlar hakkında her türden fantastiğe yakın öyküler anlatmak için belleğini zorlar...”(ss.120-121). Mekânların hatırlanması romanın her bir bölümünde bir bellek sorunsalına dönüşmektedir. Hiçbir mekân kolaylıkla hatırlanmaz; ancak belirli bir zihin zorlamasıyla parçaları tekrar bir araya getirmek gerekir ve bu bile tam bir resmin ortaya çıkması için yeterli olmayacaktır.

1.3 İç içe girmiş zamanlar

Bu romanda zaman akışının yakalanabilmesi oldukça zordur. Akış ya geriye gidişlerle ya da ileriye atışlarla sürekli kesilmektedir. Anlatıcının kişi, olay ve mekâna ilişkin zihin karmaşası “zaman” algısında da devam etmektedir. Mekânlarda hüküm süren karanlık olgusu, romanda zaman akışının akşam ve gece vakitlerinin daha fazla olmasına sebep olmaktadır. Bu aslında hem algılamadaki, hem bellekteki, hem gerçek hem de metaforik anlamdaki karanlığın romandaki yansımasıdır. Olay ve mekâna ilişkin belirsizlikler kısmen aydınlığa kavuşsa da, zamana ilişkin sorular yanıtız kalabilmektedir.

“Büyü ne kadar sürmüştü?- (s.32). ve bu uzun sürmüşmüydü? Belki bir saat, ya da bir dakika, ya da bir yüzyıl. Bilmiyorum saatim yoktu(s.34). Uyudum ama ne kadar süre olduğunu bilmiyorum. (s.65). Tamamladığımız yolun ne kadar sürdüğünü bilmiyorum. (s.65). Ve saatin kaç olduğu hakkında en küçük bir fikrim yok (s.66). Saatin kaç olduğunu tam olarak hatırlamıyorum dedim. (s.96). Bu durumu da anlatıcı zamana ilişkin büyük bir boşluk olarak algılamaktadır. “Zaman kullanımında hep bir boşluk vardı” (s. 82). Zamanın akışına ilişkin bütün kurallar alt üst olmuştur. “ Dışarısı zifiri karanlık. Ne zamandan beri? Yol tamamen karanlığa gömüldü... Gece çabuk mu geldi? Yoksa burada zaman farklı kurallara göre mi akıyordu.” (ss.111-112). Gelecek zamanla, geçmiş zaman iç içe girmiştir. “Bu gelecek zaman daha önceden geçmişe aitti, bir şeyler mekânı ve zamanı puslandırıyordu”(ss.79-80). Burada mekânın ve zamanın “brouiller” (birbirine karışmak, bozulmak) fiili ile nitelenmesi aslında bu öğelerin açıklıktan ne kadar uzak olduğunun; bellekte bunların köklü bir yer edinmediğinin anlatıcı tarafından itiraf edilmesidir. Romanda zamana ilişkin yaşanan bu boşluklar sadece çizgisel düzeyde fark edilenler değildir. Sıklıkla roman içerisinde ilk olana, geri dönüşler yapılmaktadır. Roman içinde zamanda büyük bir sıçrama yapılarak okur Ödip öyküsüyle yüz yüze gelmektedir. Arkaik/mitik zamanlar ile modern zaman iç içe geçmektedir. Jann Asman’ın “Kültürel Bellek” adlı eseri böylesi bir yazım biçiminin belleği hangi ölçüde gün yüzüne çıkardığını ortaya koymaktadır. Assmann’a (2015) göre “Yunan yazı kültürü iki ayırıcı özelliğe sahiptir. Birincisi...sözlü gelenekten kopmaması, aksine

benzersiz biçimde onu da gelişmeye dahil ederek devam ettirmesi; ikincisi ise metinlerarası ilişkinin yeni bir biçiminin geliştirilmesidir. Böylece kültürel süreklilik ve birlikteliğin yeni bir biçimi “Hypolepse” olarak adlandırılan, geçmişten kalan metinlerin kontrollü bir şekilde değişime uğraması olgusu ortaya çıkar” (s.289). Ve yine ona göre, “Tüm topluluklar kökene ilişkin öykülerin öncülüğünde yaşamlarını kurarlar, davranışlarını ve düzenlerini ona dayandırır. Assmann bu ilkeyi “mit motoru” olarak adlandırır. Bu öyküler bugünü aydınlatırlar ve geleceğe yol gösterirler, eylem ve beklentilerin yönelişini tayin ederler” (s.305)

Gerçekten romanda da, anlatıcı sıklıkla kör kılığına girip küçük erkek çocuğunun elinden tutarak yollara düşer. Odiş göndermeleri üstü açık ya da kapalı şekilde yapılır. “Şimdi sokağın kaldırımında küçük erkek çocuğıyla yan yana yürüyoruz. El ele tutuşuyoruz. Boş kalan sağ elimle önde beyaz bastonu tutuyorum...” (Robbe-Grillet, 1981a,s.57). Bazen bu sahneler imgesel düzeyde belleğinde canlanır: “ Aynı hızda ve aynı açıklıkta yeni bir imge ortaya çıkıyor, hep geçen yüzyılın kıyafetlerini giymiş bu erkek çocuk, görmeyen adamı sol elinden tutarak yürütüyor.” (s.80). Küçük çocuğun kendini götürdüğü salonda herkes kör kılığındadır. Bu kolektif belleğin güçlü bir yansımasıdır. “Salon körlerle doluydu, aynı zamanda kör taklidi yapanlarla... Benim yumurcağı benzeyen bir erkek çocuk onların sol elini tutuyordu” (s.71). Metinde bu kolektif bilincin anlatıcı tarafından açıkça itiraf edildiğı de görülür. “Gizli bir ödiş kompleksim olmalı” (s.92). Küçük erkek çocuğun anlatıcıyı bu ısrarlı sürükleyişi onu belleğinin derinliklerdeki gerçeklikle yüzleştirmekten öte bir şey değildir aslında.

Sonuç

Romanın gizemli başlığındaki gibi (“*Djinn un trou rouge entre les pavés disjoints*”), modern kent yaşamı kişilerden, mekâna ve zaman kategorilerine kadar genişleyen bir parçalanmayla, dahası kopuşla insanı kendisiyle ve çevresiyle yüzleşmeye itmektedir. Dış dünyadaki bölünmüşlük zihinsel planda nesnel gerçekliğin yitimini; belleğin anılar, olgular, mekân ve zamansal kurgular karşısında sürekli olarak yanılısamalarla çarpıtıldığı derin bir iç kargaşayı öne çıkarmaktadır. Taşları birbirinden ayrılmış zeminin ortasındaki “*kırmızı delik*” ise, kanayan bir yara olarak mihenk noktalarını (“*points de repère*”) yitirmiş modern insanı bekleyen tehlikelere işaret ediyor gibidir.

KAYNAKÇA

- ALLEMAND, Roger-Michel. (1997), **Alain Robbe-Grillet par Roger-Michel Allemand**, Paris: Seuil.
- ASSMANN, Jan.(2015), “**Kültürel Bellek**”,(Çev: Ayşe Tetin),İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ARSLAN ÖZCAN, L. & GÜZELYÜREK ÇELİK, P. (2017). “Sözlüksel Alanların Çevirisi Üzerine Bir Çalışma / A Study on the Translation of Lexical Fields”, **TURKISH STUDIES** -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Tahsin Aktaş Armağanı) Volume 12/7, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11538>, p. 41-56.
- BARTHES, Roland.(1964), “**Essais critiques**”, Paris: Seuil.
- HALBWACHS, Maurice.(2016), “**Hafızanın toplumsal çerçeveleri**”, (Türkçe Söyleyen: Büşra Uçar), İstanbul: Heretik
- MORRISSETTE, Bruce. (1963), “**Les Romans de Robbe-Grillet**”, Paris: Les Editions de Minuit.
- OUELLET, Réal. (1972), “**Les critiques de notre temps et Le Nouveau Roman**”, Paris: Les Editions Garnier Frères.
- ROBBE-GRİLLET, Alain. (1981a), “**Djinn Un trou rouge entre les pavés disjoints**”, Paris: Les Editions de Minuit.
- ROBBE-GRİLLET, Alain.(1981b), “**Yeni Roman**”, (Çev: Asım Bezirci), İstanbul: Yazko.
- Vareille, Jean. Claude. (1981), “**Alain Robbe-Grillet L’Etrange**”, Paris: A,G Nizet.